

JELLACHICH TUDÓSÍTÁSA AZ 1849 JÚLIUS 14-I HEGYESI ÜTKÖZETRŐL.

(Két vázlattal.)

I.

Jellachich tábornagynak 1849 július 18-án Titelben kelt tudósítása, melyben Clam-Gallas gróf altábornagyot, az erdélyi hadtest parancsnokát, tájékoztatja a Hegyesnél vívott ütközetről, nem gazdagítja ugyan új adatokkal a szabadságharc történelmét, de érdeklődésünkre méltán számottartó részleteket nyújt a császári déli hadsereg parancsnokának ebbe a tudósításába foglalt mérlegeléseiből.

A hegyesi ütközet, mint szabadságharcunk hamvadó tüzeinek egyik utolsó fellobbanása, győzelem fényével övezte a már-már megtört magyar fegyvereket. Ez az ütközet, mely az osztrák sereget visszavonulásra és Dél-Magyarország feladására készítette, nemcsak erkölcsi hatásánál fogva, hanem a hadművelleti helyzet szempontjából is, fontos eredményt jelentett.

A peredi és győri csatavesztés, továbbá északról az orosz hadsereg benyomulása az ország szívébe, súlyos helyzet elé állította a magyar kormányt, amelynek — ha a megkezdett önvédelmi harcot becsületesen folytatni akarta — nem maradt más választása, mint az, hogy a további védekezést a délvidékre tegye át. Ehhez azonban szükséges volt az, hogy Bácska magyar kézre kerüljön, Pétervárad az ostromzártól megszabaduljon és Temesvár is meghódoljon.

Az osztrák déli hadsereg, a főparancsnokság kívánságához mérten, Pétervárad körülgzárása után a Ferenc-csatornához nyomult előre, amelyet június 16-án és 17-én Verbásznál el is ért. Jellachich terve az volt, hogy Óbecse elfoglalásával a magyar csapatokat a Bánságba szorítja vissza. Június 25-én Óbecse ellen intézett támadása valóban eredménnyel járt és Szegedig megnyitotta az utat előtte. A vele szemben álló Tóth Ágoston ezredes, a IV. magyar hadtest zömével, Zsombolya felé vonult vissza, odahagyva a Tisza balpartját is, míg a IV. hadtest jobbszárnya Bajmókig, illetőleg Bajáig hátrált. Óbecse elfoglalásával Jellachich a Bácska ura lett.

A kormánynak, hogy az ország kétségbeejtő helyzetében a küzdelmet délen sikeresen folytathassa, erélyes intézkedésekre volt szüksége. Mindenekelőtt az akkor alakult déli hadsereg parancsnokául Vetter Antal altábornagyot nevezte ki¹ és a IV. hadtest vezetésével Guyon Richárd tábornokot bízta meg.² Bácska felszabadítására Szabadkán csapatokat gyűjtött össze és Szegednél nagyméretű — bár alapjukban elhibázott — erődítéseket készíttetett.

Vetter altábornagynak első dolga volt, hogy a Bajmokig

¹ Doggenfeldi *Vetter Antal* altábornagy szül. Velencében 1803-ban, meghalt Budapesten 1882-ben. Katonacsaládból származott és katonaiskolákban nevelkedett. 1830—1839-ig a gráci kadétskola tanára volt, 1848-ban pedig alezredes Nagyváradon. Ő volt az első osztrák tiszt, aki a magyar kormánynak felajánlotta szolgálatait. Résztvett 1848 szeptemberében a délvidéki harcokban, majd októberben a vezérkar főnöke lett. Míg Mészáros Schlick ellen harcolt, a hadügyminisztérium vezetését is átvette. Később Kossuth, hogy Dembinszky és Görgey torzsalkodásának véget vessen, őt nevezte ki fővezérnek, de megbetegedése miatt kénytelen volt lemondani. Felgyógyulása után a mérnökkar feje, majd a déli hadsereg parancsnoka lett. Úgyes tervével sikerült Bácskát visszaszereznie. A fegyverletétel után Angliába menekült, hol egy katonai intézetben lett tanár és az emigráció mozgalmaiban — mint Kossuth iratai mutatják — élénk részt vett. A kiegészítés után visszajött Magyarországra és életét Budapesten, nagyon nehéz körülmények között, fejezte be. Vetter, ellentétben a honvédtábornokok legnagyobb részével, a politikába sohase ártakozott. Nagyon szigorú, fegyelmet és rendet követelő katona volt, aki a forradalmi hadseregben éppen ezért nem volt népszerű.

² *Guyon Richárd* gróf eseményekben dús és kalandos élete megérdemli, hogy röviden megemlékezzünk róla. 1812-ben Angliában született. Ifjú korában Portugáliában Don Miguel ellen harcolt, 1832-ben az osztrák hadseregbe lépett, de 1839-ben, mint főhadnagy, kilépett és Magyarországon telepedett meg, ahol Kossuth politikai céljait igyekezett előmozdítani. 1848-ban egy honvédszászlóalj parancsnoka lett, melynek élén a schwechati ütközetben kitűnt. 1848 december 18-án Nagyszombatot védelmezte Simunics tbc. ellen. Mint Görgey seregének egyik hadosztályparancsnoka 1849 február 5-én rohammal elfoglalta a branyiszközi hágót, de Görgeyvel való viszálykodása miatt Komárom várának parancsnoka lett, ahová az ostromlók sorain keresztül a legkalandosabb körülmények között jutott be s a várat a magyar sereg felszabadításáig védelmezte. Görgey április végén felmentette, mire Guyon elbocsátását kérte, de rábeszélés folytán a Vetter parancsnoksága alatt álló déli hadseregnél átvette a IV. hadtest vezetését. A Szőreg és Temesvár melletti szerencsétlen ütközetek után (augusztus 5. és 9.) Törökországba menekült, ahol Kursid pasa néven török szolgálatba lépett. 1850-ben egy felkelést fojtott el és lecsillapította az aleppoi zendülést is. A keleti háborúban nagyon fontos szerepe volt. Meghalt 1856-ban, 44 éves korában, Konstantinápolyban. Felesége, Splényi Mária bárónő, viszontagságos útjain is hűen követte.

visszavonult Mihájlovits-dandárt³ a Szeged—Szabadka-i út fedezésére Csantavérre, a IV. hadtest többi részét pedig Törökbecsére rendelje vissza. Minthogy Jellachich nem használta ki azokat az előnyöket, amelyeket Obecsé elfoglalásával elért, s azt csupán kisebb erővel szállva meg, főerejével a csatorna vonalában maradt: Vetter még június 28-án helyreállította a hidat és Obecsét is visszafoglalta.

Midőn Vetter a déli hadsereg parancsnokságát átvette, a következő erőkkel rendelkezett:⁴

IV. hadtest (Guyon Richárd tábornok)

Bánffy-hadosztály	4 zászlóalj,	4 lovasszázad,	8 löveg
Perczy-hadosztály	7 ¹ / ₂ „	6 ¹ / ₂ „	18 „
Igmándy-hadosztály	2 „	3 ¹ / ₂ „	14 „

Összesen: 13¹/₂ zlj, 14 lovasszázad, 40 löveg

azaz: 12283 ember, 2530 ló.

Megszálló csapatok

Perlasz, Écska, Aradác, Elemér községekben, a Tisza mentén:

Simonyi-hadosztály	5 zászlóalj,	4 lovasszázad,	11 löveg
Orsován és Pancsován	4 „	2 ¹ / ₂ „	17 „
Összesen:	9 „	6 ¹ / ₂ „	28 „

azaz: 7183 ember, 1160 ló.

V. hadtest (Gróf Vécsey Károly tábornok)

Összesen: 10 zászlóalj, 7¹/₂ lovasszázad, 20 táborig és 49 ostromlőveg, azaz: 9541 ember, 2490 ló.

A bács-bánáti sereg főösszege: 32¹/₂ zászlóalj, 28 lovasszázad, 88 táborig löveg, 49 ostromlőveg, azaz: 29.007 ember és 6180 ló.

Pétevárad őrsége:

800 ember, 73 ló.⁵

A felsorolt seregtesteken kívül a déli hadsereghez rendelték Kmety hadosztályát is, amely július 13-án a Ferenc-

³ 2000 ember 13 ágyúval.

⁴ *Olchváry*: A magyar függetlenségi harc 1848—49-ben a délvidéken, 209. l.

⁵ Részletesebb hadrendet — ebből az időből — nem találtam. A bécsi hadilevéltárnak a szabadságharcra vonatkozó iratanyagából közlök azonban a *IV. hadtestre* vonatkozólag egy hadrendet, mely minden valószínűség szerint az 1849 június 20-i álló-

csatornánál fekvő Szivac községhez érkezett.⁶ Innen Kmety érintkezésbe jutott Guyonnal, kinek 7000 embere és 40 lövege Kishegyesnél, tartalékcsoportai pedig Topolyán állottak.

Vetter terve a csatorna megtámadására röviden ez volt:

Guyon július 14-én színleg megtámadja Földvárt, Szenttamást és Verbászt; Kmety ezalatt átlép a csatornán és Veprovác felé nyomul. Július 15-én Kmety Kulánál az osztrák arcvonalat balról átkarolja s vele egyszerre Guyon is határozott támadásba fog.⁷

mányt vázolhatja, de ennek pontosságához sok kétség fér. (*Kriegsarchiv. Feldakten der Ung. Ins. Armee 1849. Fasc. 13. Nr. 33.*)

IV. hadtest:

5. honvédszászlóalj	6 századdal.	720 ember,
7. "	6 "	600 "
8. "	6 "	850 "
30. "	6 "	846 "
41. "	5 "	760 "
62. gyalogezred	6 "	978 "
60. gye. II. zslj.	4 "	529 "
Szórádi őrnagy		450 "
Csongrádi gyalogönkéntesek ..		476 "
Gránátosok 1 század		120 "
Vadászok		206 "
Utászok		32 "

Gyalogság összesen: 6567 ember.

3. huszárezred 2 századdal ..	225 ember,	225 ló,
8. huszárezred 2 századdal ..	216 "	216 "
13. huszárezred 2 századdal ..	233 "	233 "
Tolnai és baranyai huszárok	160 "	160 "
Csongrádi lovas önkéntesek ..	300 "	300 "
Kun lovasság	150 "	150 "

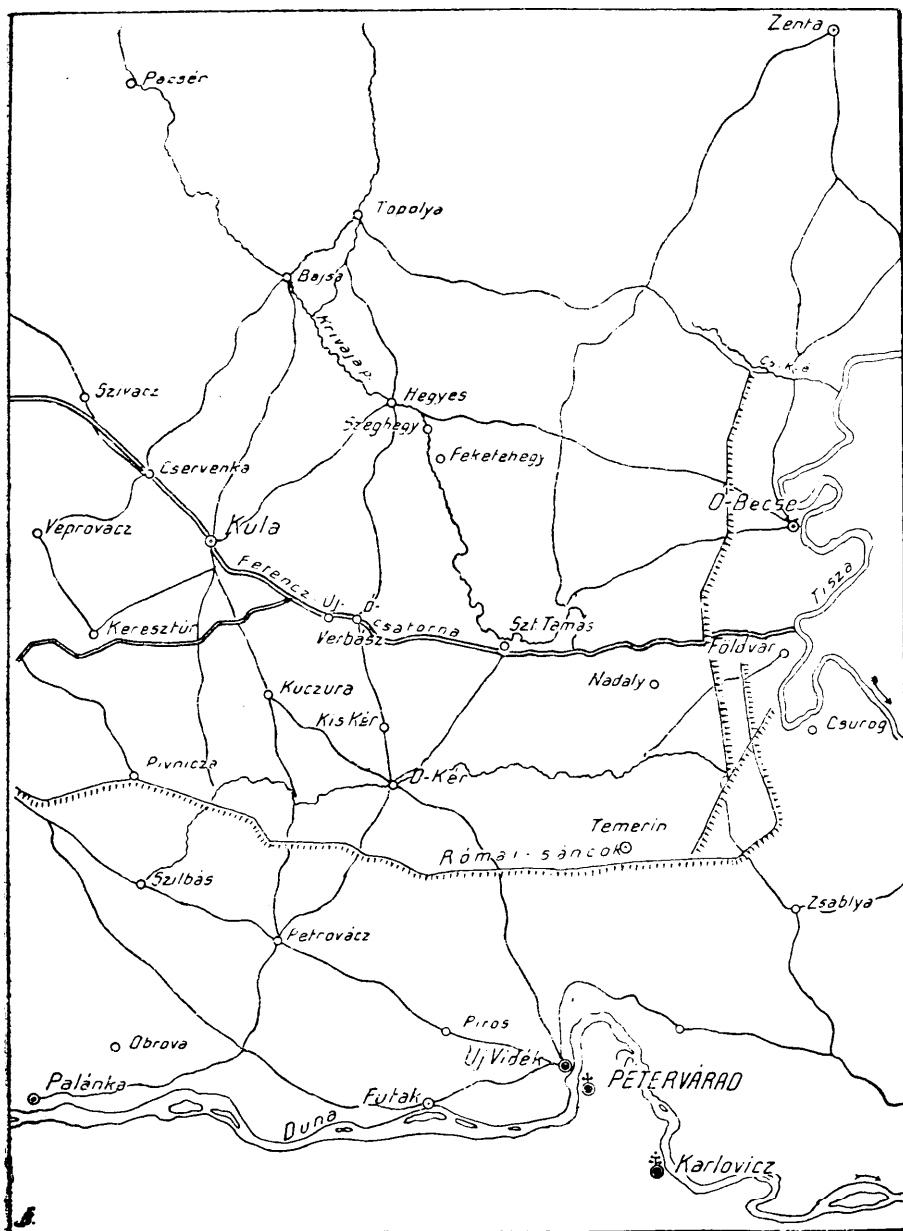
Lovasság összesen: 1284 ember, 1284 ló.

3 fontos ágyú	14
6 fontos "	23
18 fontos "	1
tarack	1
12 fontos "	5
röppentyű	4

Összesen: 48 ágyú. ....

⁶ Kmety hadosztályának ereje a VIII. (Klapka) hadtestből való kiválásakor: 5½ zászlóalj, 8 lovasszázad, 17 ágyú, vagyis 5000 ember és 1000 ló volt. Ezenkívül 1000 rosszul felfegyverzett újonc. A déli hadsereghez való csatlakozása alatt magához vett különítményekkel együtt erejét 7000 főre (osztrák források 8000 főre) becsülték. (*Olchvály* i. m. 211. l.)

⁷ *Ramming: Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen im Sommer des Jahres 1849.* 256. l.

1. vázlat. A bácskai hadműveletek színhelye.

Az osztrák déli hadseregparancsnokságnak ezekről a készülődésekről szerzett értesülései — ha nem is egyeztek a magyar hadsereg való helyzetével — megerősítették a magyarok támadó szándékáról elterjedt híreket. Szökött katonák hozták hírül, hogy Vetter hadserege Bajáról, Szegedről és a Bánátból kapott erősítések folytán 20—25.000 főre szaporodott, hogy Topolyánál számottevő tartalékok állanak és továbbá, hogy Óbecsénél új híd készült, amit 5—6 zászlóalj és 2—3 lovasszázad 2 üteggel biztosít. A magyar osztagoknak a Ferenc-csatorna nyugati szakaszán, az osztrák előőrsök ellen intézett sikeres támadásai pedig az osztrák főhadiszálláson azt az aggodalmat keltették, hogy Kmety Újvidékre vonul le és a vár alatt keres oltalmat további hadműveleteihez.

Hogy ezek a hírek minő megfontolásra és elhatározásra indították a bánt, az híven visszatükröződik később következő tudósításából. Előbb azonban lássuk hadseregének szervezetét és erőelosztását:⁸

Déli hadsereg.

Báró Jellachich József tábornagy, horvát bán parancsnoksága alatt.⁹ Vezérkari főnök: Jakobs alezredes, tüzérségi igazgató: Pointner ezredes, tábori mérnökkari igazgató: Wurmb őrnagy.

⁸ *Ramming* által közölt (i. m. 20. l.) hadrend alapján, azonban az egyes csapattekst megjelölésénél mutatkozó hiányokat pótoltam. A hadrend egyébként 1849 június 1-ről való s így némely tekintetben a hegyesi ütközet idejében nem vehetjük teljesen irányadónak. A parancsnokok személyében, továbbá a harcsoportosítás folytán beállott változásokat jegyzetekben közlöm.

⁹ *Jellachich* József horvát bán szül. Péterváradon 1801-ben, meghalt Zágrábban 1859-ben. Katonai tanulmányait a bécsi Terézianumban végezte, 1819-ben alhadnagy lett a 3. dragonyosezredben. 1841-ben az 1. báni ezred ezredese lett. 1845-ben ezredével a bosnyákok ellen harcolt. 1848-ban a horvátok kívánságára Horvát-Szlavon- és Dalmátországok bánja lett, egyszersmind a király ki-nevezte altábornagynak és a horvát határőrvidéki parancsnokának. 1848 szeptemberben 40.000 határőrvidéki katonával Magyarország ellen vonult és ezzel a háborút megnyitotta. A téli hadjárat alatt a Windischgrätz parancsnoksága alatt álló főszereg jobbszárnyhadtestének volt a parancsnoka. Buda eleste után tábornaggyá és a déli hadsereg parancsnokává nevezték ki. A szabadságharc leverése után mint bán és mint Horvátország katonai parancsnoka Zágrábban székelt. 1853-ban a Montenegró ellen felállított sereg parancsnoka volt. 1855-ben osztrák örökös gróf lett.

1. hadosztály (Kriegern altábornagy).

Puffer ezredes dandára

5. vadászzászlóalj ¹⁰	$\frac{1}{3}$ zlj.	
Bécsi önkéntes vadászok	$\frac{1}{3}$ „	
17. (2. oláh) határőrgyalogezer.-ből	$\frac{1}{3}$ „	
12. (Vilmos fhg.) gye. 1. zlj. ¹¹	1 „	
9. (pétervárad) határőrgyalogezer- red 2. és 3. zászlóalja.. .. .	2 „	
2. (Schwarzenberg) ulánusezredből		2 szd. ¹²
Szerb nemzeti ulánusok	$\frac{1}{2}$ „	
6. lovasüteg		6 löveg

*Grammont vezérőrnagy dandára*¹³

5. vadászzászlóalj	$\frac{2}{3}$ zlj.	
2. (ottočani) határőrgyalogezerred		
3. zászlóalja	1 „	
8. (gradiskai) határőrgyalogezerred		
2. zászlóalja	1 „	
18. (illir-bánati) határőrgyalogezer.		
3., 4. és 5. zászlóalja	$2\frac{1}{3}$ „	
1. (Civallart) ulánusezredből		1 szd.
Huszár		1 szd.
6. sz. 6 fontos löveg		6 löveg
<hr/>		
Az 1. hadosztály összesen	9 zlj., $4\frac{1}{2}$ lszd.,	12 löveg.

2. hadosztály (Dietrich altábornagy).

Budisavlievich ezredes dandára

1. (liccai) határőrgye. 3. zlj.-a..	1 zlj.	
6. varasd-szentgyörgyi határőr- gyalogezerred 4. zászlóalja	1 „	
10. (1. báni) határőrgye. 4. zlj.-a	1 „	
11. (2. báni) „ 3. és 4. „	2 „	
Huszár		2 szd.
5. sz. 6 fontos üteg		6 löveg

¹⁰ Földvárnál (Ferenc-csatorna) hídfedezetként visszamaradt. (Geschichte des k. u. k. Feldjägerbataillons Nr. 5. 69. l.)

¹¹ Rastich vezérőrnagy gyalogtartalékánál volt. (Erzherzog Johann: Geschichte des Inf. Reg. Erzherzog Wilhelm No. 12. 391. l.)

¹² A hegyesi ütközetben nem vett részt. Június és júliusban a Péterváradtól Ilokig terjedő Duna-vonalat biztosította.

¹³ Minden valószínűség szerint a későbbi Morsano-dandár.

Gr. Draskovich vezérőrnagy dandára

27. (Piret) gyalogezred 3. és Landwehr-zászlóalja ¹⁴	1 ¹ / ₃ zlj.	
12. (német-bánáti) határőrgyalogezred 5. zászlóalja	1 „	
1. és 2. kikindai határőrzászlóalj ¹⁵	2 „	
Szerb nemzeti ulánusok		1 ¹ / ₂ szd.
2. sz. 6 fontos üteg		6 löveg
<hr/>		
A 2. hadosztály összesen 9 ¹ / ₃ zlj., 3 ¹ / ₂ lszd., 12 löveg		

Kničanin szerb tábornok dandára¹⁶

Szerb segítőcsapat	2 zlj.	
1., 2., 3. csajkás zászlóalj	3 „	
Szenttamási önkéntesek	1 „	
Zombori gárda	1 ¹ / ₃ „	
Szerb lovasság		1 szd.
Bácskai önkéntes lovasok		1 ¹ / ₂ „
10. sz. 6 fontos üteg		6 löveg
<hr/>		
A szerb dandár összesen 6 ¹ / ₃ zlj., 1 ¹ / ₂ lszd., 6 löveg		

3. hadosztály (Rastich vezérőrnagy).*Ocsverek alezredes*

1. (liccai) határőrgye. 2. zlj.-a ..	1 zlj.	
3. (ogulini) „ 3. „ ..	1 ¹ / ₂ „	
12. (német-bánáti) határőrgye. 3. és 4. zászlóalja	2 „	
Huszár		1 szd.
1. sz. 6 fontos üteg		6 löveg

Recznicek őrnagy

2. (ottočani) határőrgyalogezred		
1. és 2. zászlóalja	2 zlj.	
4. (szluini) határőrgye. 3. zlj.-a ..	1 „	
Huszár		1 szd.
7. sz. 12 fontos üteg		6 löveg
<hr/>		
A 3. hadosztály összesen 6 ¹ / ₂ zlj., 2 lszd., 12 löveg		

¹⁴ A hegyesi ütközetben a Rastich-hadosztály gyalogsági tartalékában volt. (Geschichte des Inf. Reg. No. 27. Wien 1882. 695—696. l.)

¹⁵ A 2. zászlóalj a Puffer-dandár kötelékében állott az ütközet alatt. (*Vaníček* i. m.)

¹⁶ A dandár a hegyesi ütközet idejében Titel környékén volt.

Lovashadosztály (br. Ottinger altábornagy).*Fejérváry vezérőrnagy dandára*¹⁷

6. (Wallmoden) vértesezred.. ..	6 szd.	
7. (Hardegg) " " " "	6 "	
5. lovasüteg		6 löveg

*Lederer Móric ezredes dandára*¹⁸

3. (szász) vértesezred	6 szd. ¹⁹	
1. (császár) dragonyosezred	6 "	
3. sz. lovasüteg		6 löveg

A lovashadosztály összesen 24 szd., 12 löveg

Tüzérségi tartalék :

3 hatfontos üteg	18 löveg
3 lovasüteg	18 "
4 tizenkétfontos üteg	24 "
4 röppentyűs üteg	23 "

Összesen .. 83 löveg

Tehát a 4 hadosztályból, a szerb dandárból és a tüzértartalékból álló **mozgó hadsereg összege:**

$31\frac{1}{3}$ zászlóalj, $35\frac{1}{2}$ lovasszásad és 137 löveg ;

azaz : 26.700 gyalogos,
4.400 lovas,
2.600 tüzér és 2.250 hámos ló.

Pétervárad-i ostromlóereg (Mayerhofer vezérőrnagy).

Összesen: 10 zászlóalj, 1 lovasszásad, 51 löveg,
azaz: 10.400 ember és 515 ló.²⁰

A déli hadsereg összege: 44.000 ember és 7165 ló.

¹⁷ A dandárparancsnok a hegyesi ütközet idejében gróf Castiglione vezérőrnagy volt. (*Victorin: Geschichte des Drag. Reg. No. 7. 333. l.*)

¹⁸ Lederer ezredes egy biztosító különítménnyel Kulán maradt. A dandár parancsnoka Horváth vezérőrnagy volt.

¹⁹ A hegyesi ütközetben csak az őrnagyi osztály vett részt, míg az alezredesi osztály, mely Lederer ezredes különítményénél maradt, gyalogsapatokkal és lövegekkel Torzsa felé küldetett, hogy a déli hadsereg baloldalát veszélyeztető Kmetyt feltartsa. (*Schwarzbach: Gedenkbücher aus der Geschichte des 3. Drag. Reg. König von Sachsen. 74. l.*)

²⁰ Minthogy a leírandó eseményekben az ostromlóereg szerepet nem játszott, a hadrendi felsorolást mellőztem.

Természetesen a június 1-i hadrend adatait nem tekint-
hetjük teljes érvényességűnek július közepén lefolyt ütközet-
nél. Ha leszámítjuk a pétervárad-i ostromlóereget, továbbá
a titeli fennsíkot megszállva tartó csapatokat, nemkülönben
a betegek nagy számát,²¹ a déli hadsereg harcoló állománya
20—21.000 főre tehető. Ebből leszámítva még a június 1. óta
vívott ütközetek veszteségeit, valamint a gyengélkedők és
szolgálatképtelenek szokatlanul magas számát, július közepén
a Ferenc-csatornánál alkalmazott osztrák déli hadsereg
— osztrák forrás szerint — 13—15.000 főre olvadt.²²

A hadsereg elszigeteltségére és hadműveleti céljára való
tekintettel — mely elsősorban a déli tartományok védelmére
szorított — az osztrák főparancsnokság kívánsága az volt,
hogy kedvezően megindult hadműveleteit egyelőre ne foly-
tassa, míg az osztrák főereg, Pestről a Tiszához való elő-
nyomulása folytán, neki kezet nem nyújt.²³

Jellachich a csatorna mintegy 12 mérföldnyi hosszú vo-
nalának védelmére nem tartotta elegendőnek hadseregét s
így a védelmet Verbász—Szt. Tamás—Földvár pontokra
szorította;²⁴ Kiskéren erős tartalékot hagyott, hogy azt szük-
ség esetén bármely irányban felhasználhassa.

Ennek megfelelően július 10-én és 11-én a Budisavlievich-
és Morsano-dandárt Verbászon, Puffer ezredes dandárát Szt.
Tamáson, a gyalogsági tartalékot,²⁵ Ottinger lovashadosztá-
lyát, továbbá a lövegtartalékot Kiskéren helyezte el. Cser-
venka, Kula, Kucura, Sóvé és Okér községekbe kisebb lovas-
osztásokat állított fel, azzal a feladattal, hogy hadseregének
baloldalát és hátát biztosítsák.

Az ellenségről kémek, továbbá portyázó különítmények
útján szerzett hírek²⁶ következtében nem kételkedett abban,
hogy a magyar csapatoknak a Ferenc-csatorna előtt való
gyülekezése a magyar vezetők abbeli szándékának az előjele,

²¹ Július közepéig 7000 fő.

²² *Ramming*: i. m. 252. l.

²³ Ezt július közepére tervezték, de néhány héttel később tör-
ténhetett csak meg.

²⁴ Kb. 35 km-nyi vonal (7 mérföld).

²⁵ Ekkor 3 zászlóalj és 1 tizenkétfontos üteg erejű volt.

²⁶ Hogy a magyarok mozdulatait figyelemmel kísérhesse, még
július 5-én Ottinger altábornagyot a 6. (Wallmoden) és a 7. (Hard-
egg) vértesezredekkel Hegyesre, Horváth vezérőrnagyot a 3. vértesezred
egyik osztályával és fél lovasüteggel Zomborra küldte felderítés
végett. A felderítés eredménye az lett, hogy Ottinger
Guyon 8 zászlóaljból, 2 huszárosztályból és 3 ütegből álló hadtestét
fejlődésre készítette, mely után ismét Kiskérrre vonult vissza, Hor-
váth vezérőrnagy pedig Kmety elől Kulára hátrált.

hogy Bácskát és a titeli fennsíkot felszabadítsák, miáltal a nyugatról és északról jövő nyomás ellen területet nyerhessenek.

S a bán elszigeteltségében aggodalommal mérlegelte helyzetét. A főszereg hadműveleteiről utoljára kapott hír július 2-i keletű volt s csupán a Komárom előtti véres, de eredménytelenül végződött csatáról számolt be. Segítségre vagy támogatásra nem számíthatott. A II. tartalékhadtest, amelynek az ősz Nugent tábornaszernagy vezetése alatt a déli hadsereget kellett volna megerősítenie, csak július első felében indult a stájer határról. Elől az egyre növekvő ellenség, mely a csatorna átkelő helyeinél állandóan nyugtalanította és a csatorna nyugati szakaszát elfoglalva, az átkarolás veszélyével fenyegette, hátamögött a háború által feldúlt és kiélt vidék — egy ellenséges várral —, kedvezőtlen átkelési viszonyok a Dunán: éppen elegendő volt ahhoz, hogy Bácska véhetősége iránt táplált kételyeit megerősítse. Arra tehát, hogy feladatához híven a csatornánál maradjon és azt sikeresen védelmezze, már alig gondolhatott.

Két eshetőséggel számolt. Vagy visszavonul harc nélkül a titeli fennsíkra, vagy az ellenség szándékát megelőzve támadni fog. Az előbbi biztos veszteséget jelentett, viszont az utóbbi a siker reményével is kecsegtette.

A bán a támadást választotta. A kérdés csak az volt, hogy hová intézze a támadást?

Az ellenség erejét 25—30.000 emberre becsülte, nagyszámú lovassággal és tüzérséggel, mely Hegyes, Szeghegy és Feketehegy mögött táborozott. Számolva a Krivaja-patak átkelési viszonyaival, Hegyes ellen akarta támadását végrehajtani, olyképen, hogy az ott levő csapatokat megsemmisítve, oldaltámadással a másik két faluban táborozó csapatok ellen fordul.

Támadó hareműveletének nem volt messzebbható célja. Hatalmába akarta ejteni a Krivaja jobb partját, mint fontos kiemelkedő vonalat, ahonnan tüzérsége a völgyet kezében tarthatta volna, míg lovassága — átkelve a Krivaja valamely pontján — üldözhetne volna a támadása folytán már szétmállott magyar sereget. Főerejével nem akarta megszállni ezt a vonalat, sőt arra sem gondolt, hogy Óbecsét elfoglalja, hanem kisebb erőket visszahagyva, ismét a Ferenc-csatornához szándékozott visszatérni.

A bán éjjeli menettel vélte megközelíthetni a magyarok állásait és meglepő támadással akarta azokat elfoglalni, mielőtt még a magyar csapatok felocsudnának a rajtaütés okozta ámulatból s mielőtt tartalékaik felvonulhatnának.

Támadásának netaláni sikertelenségére is számítva, időközben Futaknál átkelőt rendezett be, azzal a céllal, hogy a Duna balpartján Újvidéket ostromló Draskovics-dandár szükség esetén a jobbpartra átkelhessen, hogy az ottlevő csapatok támogatására legyen.

Hogy a csatornát minden eshetőségre biztosítsa, Földvárt, Szenttamást és Verbászt 2—2 zászlóaljjal, az utóbbit, valamint Kulát 2—2 lovasszázaddal is, megszállotta.

A támadásra maradt a bánnak 15 zászlóalja, 22 lovasszázada és 79 ágyúja.²⁷ Ezen erőknak a támadáshoz való gyülekezése Verbászon, július 13-án esti 9 órára volt kitűzve.

II.

A Krivaja-patak, mély völgybe ágyazva, lassú folyással szeli át az enyhe dombvidéket. Meredek partokkal szegélyezett vizén csak hidakon át lehet közlekedni. Széles völgyébe ékelten fekszik Kishegyes és egymáshoz közel, majdnem összeépülve, Szeghegy és Bácsfeketehegy.

E falvakban táboroztak Guyon csapatai. Hegyest Perczy erősebb hadosztálya, Szeghegyet és Bácsfeketehegyet Igmándy gyengébb hadosztálya szállotta meg. Bánffy hadosztálya távol volt; a hegyesi ütközet idejében tüntető harcot vívott Perlasznál, a titeli fennsík ellen. Hadosztályának egyes részei pedig Földvárnál vagy Óbecsénél állottak.²⁸

Guyon tehát csak Perczy és Igmándy hadosztályaival rendelkezhetett, összesen 9½ zászlóaljjal, 10 lovasszázaddal és 42 ágyúval, ami, leszámítva a Szivac felé kiküldött különítményt, 7—8000 főre rughatott.²⁹

Ebben a helyzetben akarta megvární a Vetter terve szerint meginduló tüntető támadást, amelyet július 14-én kellett a csatorna ellen végrehajtania. A Krivaja jobbpartján és a

²⁷ Ez az erő, a kiküldönített csapatokat leszámítva, *Olcsváry* szerint 12—13.000 embert (i. m. 215. l.), *Thim* szerint 10—12.000 embert (Dél-Magyarország önvédelmi harca 1848—49-ben, 334. l.) és *Gelich* szerint 12.000 embert (Magyarország függetlenségi harca 1848—49-ben, III. k. 709. l.) tett ki. *Jellachich*, ezzel ellentétben, a hegyesi ütközetben résztvevő csapatainak erejét csak 7000 főre és 73 ágyúra becsüli. Valószínű azonban, hogy ezzel csupán a későbbi kudarcot akarja a számbeli kisebbség rovására írni.

²⁸ *Thim*: i. m. 334—335. l.

²⁹ *Jellachich* számadataira jellemző, hogy míg saját erejét tudósításában kevesebbnek tünteti fel, addig Guyonnak 7—8000 főnyi seregét és 42 ágyúját 25—30.000 emberre és 100-nál több ágyúra tartja s így tudósításában négyszeres fölöserőről ír.

községek délnyugati részén húzódó dombvonulat addig mint védelmi vonal, nagyon jónak ígérkezett.

*

Július 13-án este 11 óraker Jellachich Verbásznál összegyűlt csapataival befejezte az átkelést.

Az élen Castiglione lovasdandára haladt.³⁰ Utána az összes tüzérség és a lövészertartalék. Ettől jobbra — a tüzérséggel egymagasságban — Puffer ezredes gyalogdandára, balra Budisavlievich gyalogdandára, melyek együttesen a Dietrich-hadosztályt alkották. Ezután következett, Rastich vezérőrnagy parancsnoksága alatt, a gyalogtartalék. A bal szárnyat Horváth báró vezérőrnagy a 3. (szász) vértesezred őrnagy osztályával és 1/2 lovasüteggel,³¹ a jobbszárnyat a Puffer-dandárral egymagasságban az 1. dragonyosezred biztosította. A hátvédet a 3. vértesezred egyik osztálya alkotta.

A támadás iránya Hegyes.

Ejtszaka 12 óraker, egyőrai zavartalan menet után, érkezett a bánhoz Lederer ezredes jelentése Kuláról, hogy erősebb ellenséges osztagok előnyomulóban vannak a hátában Kueura felé.³² Jellachich a gyalogtartalékból 3 zászlóaljat és 1 üteget Kucurára, a 3. vértesezred alezredesi osztályát Kuláról Torzsára³³ irányítva, előnyomulását tovább folytatta, amit a sötét éjtszakában ezután semmi sem zavart.

Hajnali 3 óraker serege zömével Hegyes közelébe ért. Mély csend és teljes mozdulatlanság ült a magyar állásokra. Egyetlen őrjárat sem mutatkozott. Ugy látszott, hogy sikerült meglepni a gondtalan alvásba merült magyar tábornokot.

De a látszat csalókanak bizonyult. A magyar csapatok várták a bán és előkészültek fogadására. Guyon főhadiszállásán a biztosra vett győzelem jó hangulatot teremtett.

A meglepetés az osztrák seregére várt, midőn Hegyesen, Szeghegyen és Feketehegyen egyszerre jeladó tűzoszlopok lángoltak fel, amit a 7 km-nyire terjedő magyar védelmi vonal hatalmas puskatüze kísért.

A bán árulásra gondolt.

Bár a magyarok meglepő puskatüze a távolságnál fogva veszteséget alig okozott, mégis olyan erkölcsi hatással volt,

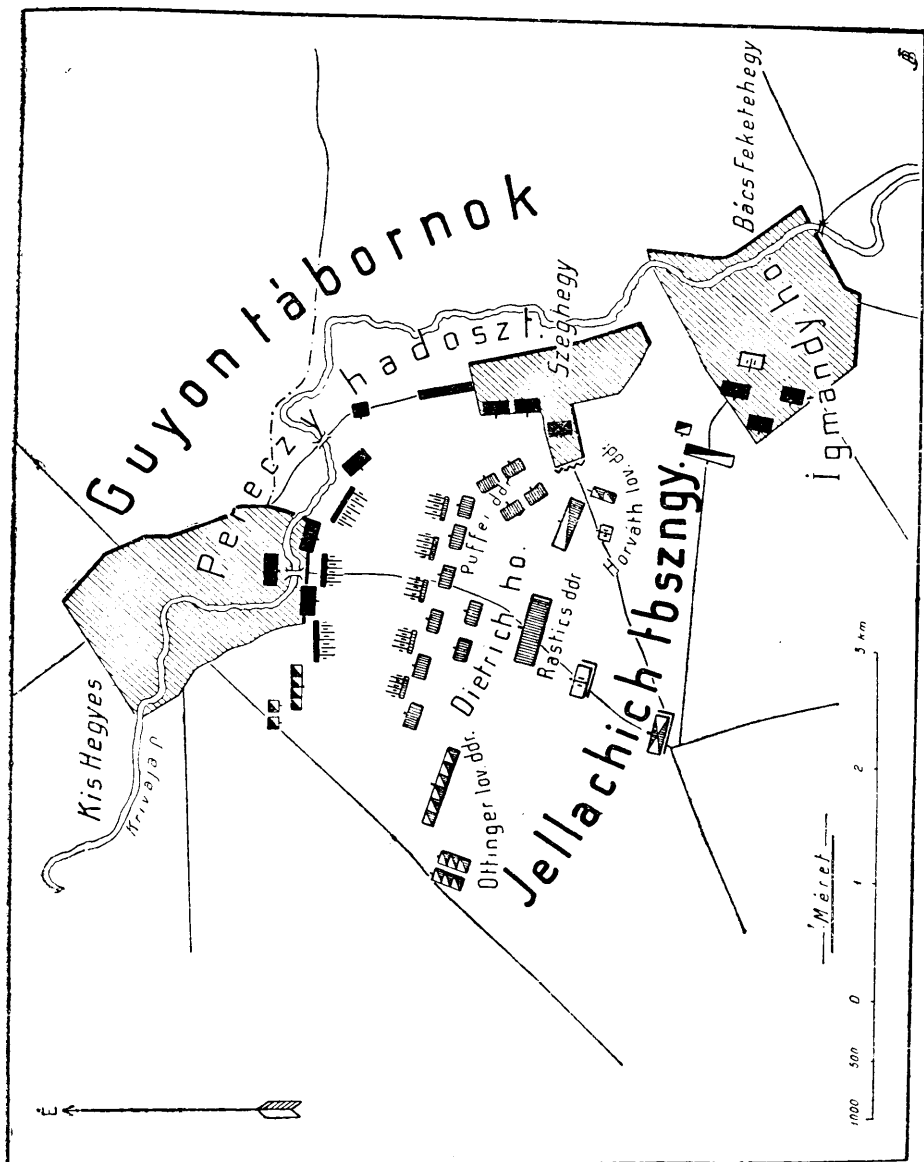
³⁰ A 6. (Wallmoden) és a 7. (Hardegg) vértesezredekkel és egy és fél lovasüteggel.

³¹ Ez a baloldaltvéd Kuláról indult 10¹/₂ óraker (*Schwarzbach*: i. m. 73. l.)

³² Ez Kmety hadtestének egy része volt.

³³ *Schwarzbach*: i. m. 74. l.

hogy még a legjobb csapatok további működését is megbéníthatta.

2. vázlat. A hegyesi ütközet, 1849. júl. 14.

Teljesen átérezte ezt a bán is. A derengő félhomályban igyekezett csapatait a meglepetés és rémület kábulatából felrázni, hogy megalakíthassa harcvonalatát.

Dietrich altábornagynak parancsot adott Hegyes megtámadására. Ottinger lovasdandárát a balszárnyon — lépcsőben — helyezte el, Puffer dandárát a jobbszárnyon fejlődttette. Tüzérségét a zászlóaljok térközeibe állította, Horváth vezérőrnagyot a balszárnyról a jobbszárnyra küldte át, hol vértesszertartályán és 3 lövegen kívül a császárdragonos ezreddel együtt a jobbszárnyat kellett biztosítania.

Az előnyomuló és fejlődésben levő osztrák csapatokat a magyar tüzérség heves tűzbe fogta. A 6. és 7. vértesszerezd már az első felállítása alkalmával jókora veszteséget szenvedett.³⁴ A lövészer-tartalékokat pedig oly hatásosan lőtte, hogy több lövészereskocsi a levegőbe röpült, nagy riadalmat okozva.³⁵

Dietrich altábornagy rohamot intézett Hegyes ellen. Az előle visszahúzódó magyar osztagok mögött, a falu szegélyén kibontakozott az elrejtett tüzérség és gyilkos tüzet szórt az osztrákokra, amit a 30. honvédszászlóalj és a Wasa herceg nevét viselő 60. gyalogezred 2. zászlóaljának ellentámadása követett.

Az osztrák hadosztály meghátrált, majd újra összedelözködve, megújította támadását, amelyben különösen az 1. (liccai) határőr-gyalogezred 3. zászlóalja és a 10. határőrgyalogezred 4. zászlóalja tűnt ki.³⁶ A megújított támadást azonban a bácskai önkéntes zászlóalj, nagy véráldozattal, visszaverte.

Guyon, felismervén a császári sereg érzékeny pontját, gyalogságának zömét Szeghegy és Feketehegy felé irányította, hogy az osztrák jobbszárny ellen támadjanak. A Szeghegyről fellépő csapatok támadása olyan kényes ponton érte a Pufferdandárt, hogy hátrálni kényszerült.

Időközben az utóvédőtől is jelentés érkezett, hogy a magyaroknak két huszárosztálya Feketehegyről előretörve, a lövészer-tartalékokat üldözőbe vette, úgy, hogy az Verbászig meg sem állt.

Dietrich altábornagy, hogy a Puffer-dandárt ért támadást ellensúlyozza, mindkét dandarával ismét Hegyes ellen ment. Kísérlete azonban, már a magyar tüzérség erős tüzeiben, meg hiúsult. Az osztrák csapatok az eredménytelen harcoktól kimerülve, csüggedten hátráltak. Budisavlievich dandárát két

³⁴ *Victorin*: Geschichte des Dragoner Reg. No. 7. 333—334. l. és *Wrede*: Geschichte des 6. Dragoner Reg. 522—524. l.

³⁵ Geschichte des Inf. Reg. No. 27. Wien 1882. 695. l.

³⁶ *Vanicek* i: m. 242—243. l.

magyar huszárosztály üldözőbe vette s csak az 1. határőr-
gyalogezred 3. zászlóaljának önfeláldozó közbelépése mentette
meg a dandárt a teljes megfutástól. Ez a zászlóalj — mely
450 főről 300 főre olvadt le — egy exponált helyzetben maradt
lovassüteget is megmentett.³⁷

A magyar tüzérség tüzétől alaposan megviselt és hátráló
Puffer-dandárt egy Szeghegyről kibontakozó gyalogsági osz-
lop erősen megtámadta. A 9. határőr-gyalogezred 2. zászlóalja
és a 2. kikindai zászlóalj erősen szorongatva meginogtak s
futásukkal már-már az egész dandárt magukkal rántották,
midőn a bán megjelenve a harc színhelyén, maga köré gyűj-
tötte a visszavonulóban levő zászlóaljakat és egy ellenlökéssel
sikerült ismét a magyarokat a falu szegélyéig visszaszorítania.³⁸

Ekkor jelentés érkezett a bánhoz, hogy ellenséges oszlopok
Feketehegyről előnyomulva, az osztrák sereg visszavonulási
útját elvágással fenyegetik s így az ott levő osztrák csapatok,
amelyek a hátbatámadás veszélyének közvetlenül ki voltak
téve, megkezdték a visszavonulást. Jellachich, hogy hátráló
csapatait feltartóztassa és a Verbászra való visszavonulást
biztosítsa, a Horváth vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló
jobbszárnyhoz a gyalogtartaléktól a 27. ezred 2. zászlóalját,
a 3. vértesezred 2. századát, továbbá a balszárnyon az eddig
teljesen tétlenül álló Ottinger-lovasdandárból 4 századot ren-
delt ki s támogatásul még 2—12-fontos üteget küldött.

A 27. ezred 6 századának rohamával³⁹ sikerült is vissza-
szorítani a magyarokat. De jobbról és balról a határőr-száza-
dok lemaradtak s így a 27. ezred századai magukra hagyva,
jobbról 1 magyar huszárosztály és 1 üteg, balról egy erős
gyalogsági oszlop támadása folytán, kényszerítve voltak az
imént elnyert terület feladására.

Az arcvonal minden pontján a magyar csapatok által
elért fölény, az erkölcsileg és fizikailag kimerült zászlóaljak
hátrálása, valamint a visszavonulási út elvágásának veszélye:
élesen tárta fel a bán előtt seregének helyzetét. Már csak arra
gondolt, hogy nagyobb veszteség nélkül visszavonulhasson.

³⁷ *Vaniček*: i. m. 243. l.

³⁸ *Vaniček* i. m. 243. l. Egy másik osztrák forrás korántsem
festi ilyen eredményesnek a bán közbelépését. *Victorin* (Geschichte
des Drag. Reg. No. 7. 334. l.) következőkben emlékszik erről meg:
„A határőresapatok, amelyek elszánt rohamot intéztek, végül is
a gyilkos tüzben nem tudtak helytállni. Hiába kísérte meg a bán,
karddal a kezében, őket előrevezetni. Az ellenség tüze visszaützte
őket. Engedtek és ezzel eldőlt a csata sorsa is.“

³⁹ Ez a 27. ezred 7., 8. és Landwehr-osztálya volt 2—2 századdal.

De Kuláról ágyúdörgés hallatszott.⁴⁰ Az arevonal mögötti lövések zaja nagyon lesújtó volt a megviselt sereg hangulatára s a bizonytalanság oly érzést váltott ki, mintha a kelepecének az ajtaja zárult volna be.

A visszavonulás még sürgetőbb lett. A bán, hogy a fekete-hegyi átkaroló oszlopot veszélytelenné tegye, 2 megerősített 12-fontos üteget vonultatott fel, amelynek sikerült a magyar tüzérseget elhallgattatnia, sőt az átkaroló oszlop előnyomulását is megakasztania.

A bán serege, Castiglione vezérőrnagy dandárának fedezete alatt, rendben tette meg Verbászig a másfél mérföldnyi utat. A magyar csapatok követték ugyan a visszavonuló császári sereget, de az üldözést — a győzelem ezen hatásos fegyverét — nem használták ki kellőleg. Így Jellachich déltájban Verbászhoz érkezett, ahol a meglévő három hídon átkelve, tovább folytatta a visszavonulást Kiskérre, Verbásznál a Rastich vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló gyalogtartalék⁴¹ és a Morsano-dandár ott levő 2 zászlóalja fedezte az átkelést.

Az üldözésre kirendelt magyar csapatok, megszállva a csatorna balpartjának uralgó pontjait, hatásos ágyútűz után átkarolták az utóvéd megerősített állásait, amelyeket az — nagy veszteségek árán — két órán keresztül védelmezett, majd délután 2 órakor visszavonulva, felszedte a hidakat.⁴²

Jellachich, seregének megrendült állapota miatt, további ütközetbe nem akart bocsátkozni és csapataival a római sáncokba vonult vissza.⁴³

A hegyesi ütközet megfosztotta a bánt júniusi támadásának szerencsés eredményeitől, úgy, hogy a Duna balpartját

⁴⁰ Az ágyúdörgés onnan eredt, hogy a Kulát megszállva tartó Lederer a Kmety-hadosztály Veprováca nyomuló különítményével néhány lövést váltott.

⁴¹ Három zászlóalj és 24 ágyú.

⁴² Hogy a magyar tüzérség az utóvéd ellen milyen hatásosan működött, jellemzi Ramming alábbi mondata (i. m. 264. l.) „... Das Innere der Verschanzungen von Verbasz wurde nun mit einem solchen Hagel von Granaten und Kugeln überschüttet, dass der grosse Verlust an Mannschaft und Pferden die fernere Behauptung unmöglich machte“.

⁴³ A magyar csapatok a bánt a csatornán túl nem üldözték. Ebben egyideig természetesen az is akadályozta őket, hogy az osztrákok a hidakat felszedték. Kmety azonban aznap Szivácra Veprovácon át 24 km-nél is nagyobb utat tett, de a bánt elérni nem volt oly könnyű dolog.

odahagyva, még július 15-én a jobbpartra húzódtott vissza s ott, valamint a titeli fennsíkon rendezkedett be védelemre.

Az osztrákok vesztesége július 14-én Hegyeshánánál és Ver- básznánál halottakban	4 tisztt és 180 ember,
sebesültekben	16 tisztt és 484 ember,
összesen	20 tisztt és 664 ember.

A magyarok vesztesége ⁴⁴ halottakban	2 tisztt és 79 ember,
sebesültekben	15 tisztt és 130 ember,
összesen	17 tisztt és 209 ember. ⁴⁵

A magyar, valamint az osztrák csapatok elismerésreméltó bátorsággal és elszánt kitartással küzdöttek a 9 órás kemény harcban.

III.

A hegyesi ütközet egyike volt a szabadságharc legkiválóbb fegyvertényeinek, melynek behatóbb tanulmányozására nem nyujt ugyan teret szűk terjedelmű dolgozatunk, de legalább alkalmat ad arra, hogy megismerhessük az osztrák déli hadsereg vezérének, Jellachich tábornagynak, erről az ütközetről írt eredeti tudósítását. Az alábbiakból megtudhatjuk azokat az okokat is, amelyek a bánt támadásra, majd visszavonulásra készítették. Leírása élesen tükrözi vissza azt a meglepetést, amelyet Guyon fölkészültsége Hegyeshánán okozott, öntudatlanul leleplezi harcfelderítésének hiányosságait, valamint a magyar csapatok erőviszonyairól alkotott helytelen fogalmait is. Az ütközet lefolyásának ismerete joggal arra késztet bennünket, hogy adatait bizonyos kétséggel fogadjuk. Szembeszökő túlzásai jórészt a magyar csapatok erejének félreismeréséből származhatnak, avagy abból a könnyen föltételezhető szándékból, hogy a szenvedett vereségét megokolja. Ismert hiúsága mindenestre emellett szól.

Tudósításának történelmi értékéből ez semmit sem von le, sőt érdeklődésünket és figyelmünket még inkább rátereli. Szerkezetének és fogalmazásának művészete pedig jellemző és figyelemreméltó tulajdonsága az akkori katonai levelezésnek.

⁴⁴ Ez Guyon csapataira vonatkozik. Kmety és a Földvárnál lévő Bánffy-hadosztály vesztesége ismeretlen.

⁴⁵ Az osztráknál kb. 7%, a magyaroknál kb. 3½% a veszteség.

Szószzerinti szövege itt következik:⁴⁶

Sr. Hochgeboren dem k. k. Herrn FML. und Kommandanten des siebenbürgischen Armee-Korps Grafen Clam-Gallas.

Titel 18. Juli 1849.

Mit Bedauern muss ich Euer Hochgeboren mittheilen, dass in Folge der Ereignisse bei der grossen Armee, welche alle Kräfte um Comorn fesseln, und es unmöglich machten, die mir zugesagte Verbindung über die Donau zu eröffnen, der grösste Theil jener Vortheile wieder verloren gegangen ist, welche ich bis dahin zu erreichen das Glück hatte.

Es ist ein volles Monat, dass ich an die Linie des Kanals gelangte, mit der Zuversicht, sowohl von Ofen her, durch Vorrückung eines unserer Armee-Korps, als auch von der Seite von Kaposvar und Fünfkirchen in dem mittlerweile herangerückten II. Reservekorps eine Stütze für die noch isolirte, dabei im Stande nur schwache Südarmee zu finden.

Diese beiden Erwartungen sind leider nicht gerechtfertigt worden.

Mittlerweile zog sich uns gegenüber jenseits des Kanals allmählich eine bedeutende Macht zusammen. Truppen von Pesth, aus Debreczin, Szegedin aus dem Banat über Kanisa und Becse — Alles nahm seine Richtung gegen die Baeska und die übereinstimmenden Mittheilungen die mir gleichzeitig aus Fünfkirchen, und den vorgenannten Punkten, wie aus Pancsova zukamen, liessen keinen Zweifel über die Absicht des Feindes, mit der ganzen Übermacht die Südarmee zu erdrücken, Peterwardein zu entsetzen und in einem Durchbruch durch die Cernierungstruppen den Ausweg nach Bosnien zu suchen.

Täglich verstärkten bedeutende Zuzüge von allen Seiten den Feind, indess meine Reihen fort und fort durch Fieber und Krankheiten gelichtet wurden.

Von keiner Seite her war auf eine Verstärkung zu zählen, wir standen isolirt.

Bei diesem Missverhältniss der Kräfte war die Baeska nicht länger zu behaupten, wenn man den Feind die Zeit liess, sich vollkommen zu sammeln und uns dann anzugreifen.

Die ganze Länge des Kanals — 12 Meilen — konnte nicht gedeckt werden. Die Vertheidigung musste sich auf die Punkte Verbasz, Szt. Tamás und Földvár beschränken, welche stark besetzt blieben, indess die gesammte Reserve sich nahe rückwärts in Kis-Kér befand und die obere Kanalstrecke bloss beobachtet wurde.

So war die Stellung, welche ich von Anfang an, als die einzige mögliche erkannte und festhielt.

⁴⁶ Eredeti je a bécsi hadilevéltárban: Feldacten des k. k. Armeecorps in Siebenbürgen. 1849. Fasc. 140. (VII.) No. 26.

Bei der nun eingetretenen 2 fachen Überlegenheit konnte der Feind entweder auf der 7 Meilen langen unvertheidigten Strecke den Kanal überschreiten und auf Peterwardein marschiren, indess er mich mit entsprechenden Kräften am Kanal festhielt; er konnte die 3 Punkte gleichzeitig ergreifen und durch die dominirende Lage des linken Ufers begünstigt an einem Zwischenpunkte der mehrere Meilen langen Strecke, nach bewirkten Brückenschlag, mit der Hauptkraft durchbrechen; er konnte endlich durch einen Nachtangriff und Durchbruch zwischen Földvár und Szt. Tamás nicht allein eine der dortigen Brigaden aufreiben, sondern mich auch vom Rückzuge nach Titel, meiner Basis, abschneiden.

Alle diese Betrachtungen führten zu einem und denselben Schlusssatz, zur Unmöglichkeit die Bácska un die Cernirung von Neusatz noch länger zu halten, wenn der Feind gegenüber wirklich so überlegen war, als es hiess.

Es handelte sich einfach um den Entschluss, ob man das Land aufgeben solle, ohne Kampf, mit geordnetem Rückzuge auf das Plateau von Titel — und dies war ein sicherer Verlust! — oder ob man durch eigenen Angriff jenem des Feindes zuvorkommend, das Verhältnis der beiderseitigen Kräfte prüfen solle, und erst nach erlangter Überzeugung von der Unausweichlichkeit sich zu jenem erwähnten Schritte zu entschliessen.

Dieser Entschluss, abgesehen davon, dass er der einzig ehrenvolle war, both auch Chancen des Gelingens und missglückte er — so konnte Niemand der Südarmee den Vorwurf machen, nicht das Äusserste gewagt zu haben, was im Bereiche ihrer Kräfte lag.

Allen Nachrichten zufolge war die Stärke des Feindes 25—30000 Mann mit ziemlich zahlreicher Kavallerie und unbestimmter Geschützzahl, jenseits der Dörfer Hegyes, Szeghegy und Feketehegy gelagert. Ein tiefer Sumpfund, längs den letzteren hinziehend, nur auf den vorhandenen Brücken zu passiren, und bei Sz. Tamás in den Franzenskanal mündend, schied den Boden der feindlichen Aufstellung von dem unsrigen.

Nach den genauen Erkundigungen über die Letzteren, beschloss ich den Schlag gegen den rechten feindlichen Flügel bei Hegyes zu führen und nach dessen Niederlage sowohl dasjenige aufzurollen, was sich in den beiden Dörfern befinden mochte, als mit einer starken Kavallerie die feindliche Infanterie in Unordnung zu bringen und zu verfolgen.

Da in Folge der vielen, durch Gefechte, besonders aber durch die Cholera und Fieber erlittenen Verluste der grösste Theil meiner Bataillone auf 4—500 Mann herabgekommen, betrug die Gesamtkraft, welche mir nach nothdürftiger Besatzung der Kanal-Übergänge für dieses Unternehmen verfügbar blieb, in 7000 Mann und 73 Geschützen.

Ohne auch nur auf eine Patrouille des Feindes zu stossen, gelangte ich am 14. um 3 Uhr Morgens bis nahe von Hegyes: da plötzlich flammten fast gleichzeitig in allen 3 Dörfern Signale auf und ein heftiges Tirailleureuer in einer Länge von $\frac{3}{4}$ Stunden

bewies, dass der Feind seit dem Vorabend seine ganze Aufstellung verändert und uns erwartet hatte.

Leider sind begründete Anzeichen vorhanden, dass hiebei Verrath im Spiele war.

Statt den unvorbereiteten Feind zu überfallen, waren nun wir die Angegriffenen, und diess, wie es nur zu bald sich erwies, von einer solchen Übermacht, dass dem ursprünglichen Vorhaben entsagt werden musste. Mein linker Flügel hatte Hegyes genommen, konnte sich aber nicht gegen die Übermacht behaupten.

Zu seiner Unterstützung führte ich selbst 2 Bataillons vor, die stürmend den Feind in seine Urstellung zurückwarfen. — Aber die auf diesem Flügel erfochtenen Vortheile konnten nicht benützt werden, weil nun die Massen, die der Feind von Anfang her bei Feketehegy diesseits des Sumpfes verdeckt gesammelt hatte, hervorbrachen und unsere Rückzugslinie bedrohten.

Alle meine Batterien waren im Feuer, jeder derselben stand eine Mehrzahl gegenüber: der Feind musste 100 Geschütze und darüber entwickelt haben. Die Linie von Hegyes bis Feketehegy — 1 Stunde — war von seinen Tirailleurs und Abtheilungen stark besetzt, — dem ungeachtet blieb ihm für die Bedrohung unserer Rückzugslinie eine Kolonne, deren Stärke unsere ganze Aufmerksamkeit in Anspruch nahm: es blieb kein Zweifel, dass uns mindestens 25—30.000 Mann gegenüberstanden.

Nunmehr überzeugt von einer 4 fachen Überlegenheit des Feindes und von der Unmöglichkeit, demselben ohne Befürchtung erster Folgen länger die Spitze biethen zu können, beschloss ich den Rückzug.

2—12 pfünder Batterien mit Kavallerie rückten gegen die feindliche Umgehungskolonne vor, und drängten sie zurück, indess alle andern Truppen allmählich in guter Ordnung den Rückzug antraten.

Im beständigen Gefechte ward es bis Verbasz fortgesetzt, das die Brigade Rastic so lange vertheidigte, bis alle Truppen diesseits des Kanals angelangt waren, worauf nach Abdeckung der 3 Brücken die Vertheidigung abgebrochen wurde.

Der Tapferkeit der Truppen, welche in einem 9 stündigen heissen Kampf mit solcher Übermacht zwar 600 Mann an Todten und Verwundeten verlor, ohne den Feind irgend welche Trophäen in die Hände fallen zu lassen, kann ich nur das schönste, ehrendste Zeugniß ertheilen.

Noch am selben Nachmittage marschirten alle Truppen bis Kacs, am 15-ten bis Titel, bloss die Kavallerie lagerte theilweise in der Ebene des Distrikts und streifte bis an die Römerschanzen.

Desgleichen ward noch in der Nacht des 14/15. die Cernirung von Neusatz aufgehoben und die Brigade Draskovic als Verstärkung der Peterwardeiner Cernirung auf das rechte Ufer übersetzt.

Da es nun meine Hauptaufgabe geworden, den Durchbruch des Feindes aus Peterwardein zu verhüten, konzentrirte ich

dasselbst 27 Baons und halte das Titler Distrikt, — nicht sowohl aus militärischen als vielmehr aus Gründen der Menschlichkeit mit 12 Baons, entsprechender Kavallerie und Artillerie besetzt.

Das Hauptquartier wird morgen wieder nach Ruma verlegt, wo ich dem Zeitpunkt entgegenharre, wieder die Offensive ergreifen zu können.

Ofen ist am 12-ten von uns ohne Widerstand besetzt worden und der Augenblick einer Krise bei Comorn dürfte auch nicht ferne sein.

Soviel mir bekannt, ist das Banat von feindlichen Truppen grössenteils geräumt, daher Ihre Kolonnen auf keine grossen Hindernisse stossen dürften.

In meiner dermaligen Stellung kann ich nur recht sehr wünschen, durch die Vorrückung Ihrer vereinigten Korps in das Banat jener Besorgnisse überhoben zu werden, deren ich mich, so lange das linke Ufer in Feindes Händen rücksichtlich der Dampfschiffverbindung wie der immer widerkehrenden Angriffe auf Titel nicht ganz ent schlagen kann.

Jellachich FZM.

IV.

Jellachich — még teljes elszigeteltségéhez képest is — túlságosan sötétnek látta helyzetét. Mintha számításán kívül hagyta volna saját haderejét, amellyel a magyar hadvezetőségnek az északról és nyugatról megindult nyomás következtében, ugyancsak számolnia kellett. A bán júniusi támadásával szétszórta az akkori magyar déli sereget és olyan előnyös hadműveleti helyzetet teremtett, mely számára Bácska uralmát is biztosította.

Jellachich további feladata, amelyet az osztrák hadvezetőség szabott meg számára, az volt, hogy a csatornánál várja be az együttes támadás megindulását, amit délről kell majd támogatnia. Ennek megfelelően a bán a csatornánál akarta Bácska védelmét lebonyolítani, hogy a magyarok, a főseregek nyomása következtében, ott további védelemre területet ne nyerhessenek.

A védelem nem jelent tétlenséget. Ha a bán sikeres hadműveleteit nem is folytathatta, a magyar csapatok gyülekezését és Kmety térfoglalását megakadályozhatta, vagy legalább is késleltethette volna. Könnyen elért júniusi sikereit akkor játszotta el, amidőn tetlenül nézte a magyar déli hadsereg megalakulását és Kmetyt sem akadályozta meg a csatorna nyugati szakaszának elfoglalásában. Egy egész lovasadosztályt küldhetett volna az ellenség nyakára, de ő ezt a nagyszerűen alkalmazható erőt felderítésre és megszálló csapatokra aprózta fel.

Ebből következett, hogy július 10-e táján a csatornát már nem látta védhetőnek. A magyarok erősödéséről és támadó

szándékáról érkező hírek ugyanis azt az aggodalmat ébresztették fel benne, hogy az ellenség — miközben areban leköti — átkelve a csatorna védtelenül hagyott részén, Pétervárad felé előretörhet s ezáltal elvághatja hadműveleti alapjától, Titeltől.

A titeli fensíki az ő szemében nem csupán hadműveleti, hanem még inkább politikai bázis volt. Ennek magyarázatát azokban az aggodalmakban kereshetjük, amelyeket benne Horvátország esetleges megtámadása ébresztett.⁴⁷ Hadseregének a titeli fensíktől való elvágatása egyenértékű lett volna Horvátország elvágásával, aminek lehetősége indította cselekvésre.

A bán addigi hadműveleteiből is látható, hogy sohasem tévesztette szem elől azt a kapcsolatot, mely közte és Horvátország között fennállott és elsősorban ennek érdekeit állítva előtérbe, kész volt a hadműveleti sikert is feláldozni.⁴⁸

Ismerve a titeli fensíki jelentőségét, érthetővé válik, hogy Titeltől való elvágatásának veszélye bizonytalanná tette előtte a csatorna védelmét. Első gondolata az volt, hogy emezt feláldozza amannak érdekében. Majd látva az egymástól különálló és körülbelül 25 km-nyi távolságban levő két magyar sereget, az a nagyon helyes gondolata támadt, hogy az egyikre ráveti magát és veszélytelenné teszi.

Hegyes elleni támadása jó érzékre vall. Alig érthető azonban, hogy támadása tervezésénél miért nem számított a Szeghegyen és Feketehegyen levő magyar csapatok teljes oldalozó hatásával. Ha Hegyes elleni arctámadása helyett a feketehegyi balszárnyat támadja oldalba, bizonyára több reménye lehetett volna sikerre. Azonban kétségtelenül abban bízott hogy Hegyes meglepő elfoglalásával ezt az oldalozó arevonalat, még akcióba lépése előtt, megsemmisíti.

Az események gyakran nem igazolják kellőképpen a tervet. Így történt itt is, mert: Jellachich, rajtaütő támadásával, jól előkészített kelepcébe került.

Vereségének közvetlen oka a már említett Szeghegy—Feketehegy-i magyar arevonaltól oldalozó támadása volt, amely visszavonulását is majdnem lehetetlenné tette. S bár a jobbszárnyán egyre fenyegetőbb lett a veszély, a balszárnyán érintetlenül állott egy lovasdandár kiteve az ellenség gyilkos tüzének és tétlenül várt. Ha ezt a lovasdandárt a kritikus helyen harcbaveti, az ütközet sorsa is másképp dőlt volna el.

⁴⁷ *Gyalókey*: Jellachich hadműveleti tervei. Hadtörténelmi Közlemények 1924. 63. l.

⁴⁸ U. o. 61. l.

Guyon ügyességének és a magyar csapatok magatartásának tulajdonítható, hogy a bán, még az ütközet után is, — az övénél kisebb erőt 25—30.000 emberre s 100 ágyúnál többre becsülte. Elismerjük, hogy Guyonnak a térszín rendkívül kedvezett. Az állásai mögött húzódó völgy csapatainak a helyzethez mért eltolására igen alkalmas volt. Guyon Jellachichnak jóformán felkínálkozó jobbszárnyát látva, a Hegyesről kivont csapatokkal Feketehegyen át intézett erős átkaroló támadást, ami a harc sorsát végleg eldöntötte.

Az ő vezérlete alatt harcolt csapatok működéséről csak a legnagyobb elismeréssel szólhatunk. Kmety azonban nem használta ki azt az alkalmat, amelyet neki a helyzet Jellachich előretörésével nyújtott. Igaz ugyan, hogy Vetter korábbi parancsa szerint járt el, amelynek alapján július 15-én kellett volna Kuláról az osztrák arcvonalt jobbszárnyát átkarolnia, ha azonban a megváltozott helyzetet felismerve önállóan cselekszik, Jellachich visszavonuló seregét teljesen megsemmisíthette volna.

Godányi Ernő.